TAKVA

(sakınmak, tanrısal iradeye ters düşen
şeylerden sakınmak, korunmak)

Takvanın kökü olan 'vikaaye', türevleriyle 250 küsur yerde geçmektedir. Bunların 17'si doğrudan takva kelimesi, 49 tanesi de takvayı sıfat edinen kişiyi ifade eden 'muttaki' sözcüğüdür. Diğer kullanımlar ise değişik isim ve fiil türevlerdir. Takva ve akrabası kelimelerin türediği kök olan 'vikaaye, bir nesneyi sakınmak, ondan türeyen 'ittika' ise bir nesneden sakınmak demektir. Aynı kökten türeyen 'tüka' ve 'takva' da sakınmak anlamındadır." (Fîrûzâbâdî; *el-Kaamusu'l-Muhît*, vikaaye mad.)

Kur'an dilinin büyük ustası Isfahanlı Râgıb (ölm. 502/1108) takvayı hem dil açısından hem de din literatüründeki kullanımı açısından tanımlamıştır: Dil açısından "takva, bir şeyi kendisine sıkıntı ve zarar verecek şeyden korumaktır." Dinsel anlamda "takva, benliği, korkacağı sonuçtan korumak, sakındırmaktır." Râgıb, dinsel gelenekte takvanın şu anlamda belirginleştiğini de ekliyor: "Benliği, günaha düşürecek şeyden koruyup sakındırmaktır." (Râgıb; *el-Müfredât,* vikaaye mad.)

Hangi lügatten ve hangi dil ustasından yola çıkarsak çıkalım, takvanın ve onunla aynı kökten gelen sözcüklerin hiçbirinde, geleneksel zihniyetin iddia ettiği gibi, 'korkmak, korkutmak veya korku' anlamı yoktur.

'Korkulacak şeyden sakınmak' başkadır, 'korkmak' başkadır. Birinci anlamdan yola çıktığınızda dine, Allah'a ve insana bakışınız başka olur, ikinci anlamdan hareket ettiğinizde başka olur. İkinci anlama göre, Allah bir korku ve dehşet nesnesidir, birinci anlama göre ise bir sakındıran, koruyan, acıyan ve uyaran kudrettir. Bunların ikisinin aynı kapıya çıktığını söylemek ise bilimdışılığın yanı sıra inatçılık, şiddetçilik ve ufuksuzluktur. Dini ve Allah'ı dehşet odağı haline getiren bir yanılgıdır.

O halde, Kur'an'daki takva ve ittika tabirlerini 'Allah'tan korkmak' (doğrusu: Allah'ın iradesine ters düşen şeylerden sakınmak), müttakî tabirini 'Allah'tan korkan' (doğrusu: Allah'ın iradesine ters düşen şeylerden sakınan), "İttekuunî" tabirini "Benden korkun!" (doğrusu: Benim irademe ters düşen şeylerden sakının) şeklinde tercüme etmek, temelden yanlıştır, Kur'an'ın ruhuna ve mesajına aykırıdır. İtiraf edelim ki, geleneksel tabuların kahrı altında yıllarca inlemiş kuşaklar olarak hepimiz bu hataları işledik. Şimdi artık Allah'tan af, insanlardan özür dileyerek gerçeği söyleyip yazmak, duyurmak borcundayız. Aksi halde, esas sakınılması gereken şeylerden sakınmadığımız için Allah katında çok kötü sonuçlarla yüz yüze geleceğimiz kuşkusuzdur.

Dini ve Allah'ı korku aracı haline getiren geleneksel korkucu din anlayışı, bilimsel açıdan da hata işlemektedir. Bu hatanın en yaralayıcı görünümü ise Hucurât suresi 13. ayetteki kozmik-evrensel ilkenin Türkçeleştirilmesi sırasında dikkat çekmektedir. Orada Cenabı Hak şu ilkeyi koyuyor: "İnne ekremeküm indellahi etkaaküm." Yani "Allah katında en değerliniz, en asil olanınız takvada en ileri olanınızdır." Şimdi, takva kelimesi, gelenekçiliğin din anlayışına göre ve şiddet yanlısı bir yorumla tercüme edilirse anlam şu olacaktır: "Allah katında en hayırlınız Allah'tan en çok korkamnızdır!" Hâşâ! Kur'an böyle bir şey asla söylememiştir. Böyle bir şey doğru ise, örneğin Allah'ı en çok sevenler, Allah'ın buyruklarına ters düşmekten en çok uzak duranlar hiçbir değer ifade etmeyen insanlar olacaktır.

Adı geçen ilke-cümle, gerçek lügat verilerine ve Kur'an'ın ruhuna uygun biçimde tercüme edildiğinde ise anlam şu olacaktır:

"Şu bir gerçek ki, Allah katında en değerliniz, en asiliniz Allah'ın iradesine ters düşen şeylerden en çok sakınanınızdır." Veya "Allah katında en hayırlınız, Allah'ın buyruklarına ters düşmekten en çok sakınanınızdır." Veya "Allah katında en hayırlınız, günaha düşürecek şeylerden en çok sakınanınızdır."

Kur'an, 'sakınmak'la neyi amaçlamaktadır? Nelerden sakınmak takva içine girmektedir?

Kur'an; örneğin, 'kötülük ve çirkinliklerden sakınmak' (40/9), 'zorluk ve çarpışmadan sakınmak' (16/81), 'ateşten sakınmak'

(2/24, 201; 3/191; 66/6), 'nefsin hırs ve cimriliğinden sakınmak' (59/9;64/16), 'fitneden sakınmak' (8/25), 'önündekinden ve arkasındakinden sakınmak' (36/45) gibi sakınma türlerinden söz ediyor. Tüm bu örnekleri ve Kur'an'daki diğer kullanımları dikkate aldığımızda, başka bir deyişle takva ve ittikanın Kur'an terminolojisi içindeki durumunu (özellikle muttaki' sözcüğünün geçtiği yerleri göz önünde tuttuğumuzda şu tanıma ulaşabiliriz:

Takva (veya ittika), tanrısal iradeye ters düşen şeylerden sakınmak, korunmak ve diğer insanları sakındırıp korumaktır.

Anlaşılan odur ki, takvanın biri bireyin kendisine, biri de dışındaki dünyaya, hemcinslerine yönelik iki önemli görünümü vardır:

1. Sakınmak-korunmak,

2. Sakındırmak-korumak.

Böyle bakıldığında, Kur'an'ın iyiyi ve doğruyu buyurmak, kötü ve çirkini yasaklamak, tebliğ, uyarı, çağrı gibi emirlerinin tümü takvanın içinde veya onun uzantısı kavramlar olmaktadır. Çünkü tüm bu kavramların gerekli kıldığı faaliyetler, sonuçta, tanrısal iradeye ters düşen şeylerden sakındırıp koruma veya sakınıp korunmadır.

Şu halde, vikaaye kökünden kelimelerin kullanıldığı yerlerde, sakınma, sakındırma, koruma, korunma gibi sözcükleri kullanabileceğimiz gibi, bunların tümünü ifade eden ve Türkçe'ye de girmiş bulunan takva veya ittika kelimelerini de kullanabiliriz. Ancak burada altı çizilecek önemli bir nokta daha vardır: Takva kelimesi, geleneksel din anlayışı tarafından esas anlamının ötesine çekilmiş, olması gerekenden çok ruhsallaştırılmış, hatta bir ölçüde yapay kutsallıkları çağrıştıran bir yapıya kavuşturulmuş bulunuyor. Tabir caizse takva kelime ve kavramı, Kur'an'ın ona kazandırdığı yapının dışına çekilerek ayaklan yerden kesilmiş ve geleneksel mistik kabullerin taşıyıcısı durumuna getirilmiştir. Oysaki Kur'an bu kavramı dünyadan ve yaşanan hayattan kopuk, metafizik, mistik ve romantik bir omurgaya oturtmuyor. Takvanın istediği sakınma, Kur'an mesajının el attığı tüm alanlarda işleyebilecek, işlemesi gereken bir sakınmadır. Örneğin, nefsi disiplin altına almak için sabırlı olmak, öfkeyi yutmak, aşırı yemekten sakınmak takva içinde olduğu gibi pısırıklıktan, ahde

vefasızlıktan, korkaklıktan, Allah'ın verdiği güzel ve temiz nimetlerin kullanımını engellemekten kaçınmak da takvadır.

Bir örnek görelim: Tevbe suresi 109. ayet 'binayı takva üzerine kurmak'tan söz ediyor ve şöyle bir karşılaştırma yapıyor:

"Binasını, Allah'tan gelen bir sakınma duygusu/takva ve hoşnutluk üzerine kuran mı hayırlıdır yoksa binasını sel artıklarının ucundaki yarın kenarına kurup onunla birlikte cehenneme yuvarlanan mı?"

Bu ayet, binaları alüvyon ovalarına kuran zihniyetle böyle bir yapılaşmanın yaratacağı tehlikeden sakınma duygusunu öne çıkaran zihniyeti karşılaştırıyor. (Bu konuda ayrıntılar için bizim *Depremin Gösterdikleri* adlı eserimize bakılabilir. Özellikle, 102¬107)

Şimdi biz bu ayeti çevirirken 'sakınma duygusu' yerine 'takva' sözcüğünü kullandığımızda ayette verilmek istenen mesajın en önemli boyutu, en azından takva kelimesinin etimolojisini bilmeyen insanlar için, yok olup gider. Ayet sadece, bina yaparken Allah'ı anımsayıp ürpermek ve duygulanmak şeklinde bir mistik çerçeveye hapsedilir. En iyi ihtimalle 'takva' tabiri bizi, bina yaparken haram para kullanmamanın gerektiği şeklinde bir sonuca götürebilir. Oysaki bu ayet, elbette ki ötekileri de içermekle birlikte, bina yapımında zeminin iyi seçilmesi gerektiğine, alüvyonlu, yumuşak topraklar üzerine bina kurmaktan sakınmanın önemine bir kelam harikasıyla dikkat çekmektedir.Geleneğin 'takva' kavramı ne yazık ki ayetin bu en önemli mesajını çağrıştırmıyor. Ama kullanacağımız o basit 'sakınma duygusu' tabiri, sözü edilen o hayatî buyruğu gözümüzün önüne koyuyor.

Kısacası, takva kelime ve kavramı, geleneksel din anlayışı tarafından sadece mistikleştirilmemiş, aynı zamanda miskinleştirilmiştir. O yüzden bu kelimeyi, bazen takva şeklinde çevirirken, özellikle az önce değindiğimiz sakıncalı çağrışımların söz konusu olabileceği yerlerde salt lügat anlamıyla Türkçeleştirmek, Kur'an'ın isteğini yakalamak ve iletmek bakımından daha yararlı olur kanısındayım.

Tanıtmaya çalıştığımız Kur'ansal çerçevesiyle düşünüldüğünde takva, insanın en erdirici iç disiplinlerinden biridir. İnsanın kozmik planlarla irtibatını sağlamada en değerli disiplin de takva disipli-

nidir. Mutlu, hayırlı ve bereketli bir hayat, takvayı esas alan bireylerin vücut verdiği toplumda yaşanabilir.

Allah'ın rahmetine muhatap oluşun yolu, kötülük ve çirkinliklerden sakınma şeklinde beliren takvadır. (40/9) Kurtuluş, egonun hırs ve cimriliğinden sakınmakla elde edilir. (59/9, 64/16) Sakınabilen ve barışı gerçekleştirenler korku ve tasadan kurtulurlar. (7/35)

Kur'an'a göre, hayatı kolaylaştıran üç temel unsur vardır: Paylaşmak, güzelliği tastiklemek, sakınmak. (Leyi, 5-7)

İnsan için en değerli azık da sakınma duygusudur. (2/197)

Eğer sakınma, kişide Allah karşısında bir ürperti ve dikkat duygusu sağlarsa Allah o kişinin iç dünyasına iyi ile doğruyu, çirkinle güzeli, hayırla şerri birbirinden ayıran bir vicdan yeteneği (furkan) koyar. (8/29) Dahası var: Allah böyle bir kişiye, bir tür öğretmen gibi bazı şeyleri bizzat öğretir. (2/282) Bunda şaşacak bir yan yoktur. Çünkü bu konuma gelen insan, varlık ve hayata, benlik çekirdeğinde nefesini taşıdığı Allah'ın gözüyle bakar ve bu bakış ona, baktığı şeylerin hakikatini öğretir.

Kur'an'ın kılavuzluğu da takva sahipleri içindir. (2/2)

Sakınma duygusunun beklenen sonuçları vermesinde en etkili yol, adaleti işler kılmaktır. (5/8)

Bu eriş ve oluşu sağlayan iç zenginlik ve kudrettir ki insanı Allah katında en seçkin konuma getirir. Kur'an'a göre, Allah katındaki tek üstünlük ölçüsü, işte bu konumdur:

"Şu bir gerçek ki Allah katında en seçkininiz, sakınılması gereken şeylerden en çok sakınanınızdır." (Hucurât, 13)

Sonuç olarak, Allah, sakınma duygu ve tavrını esas alanları yani muttakîleri sever. (9/4, 7; 3/ 76) Ve dahası, Allah, sabredenlerle, güzel düşünüp güzel şeyler üretenlerle beraber olduğu gibi, sakınanlarla da beraber olur. (2/194, 9/36, 123; 12/90; 16/128)

TAKVANIN ÖLÇÜ OLDUĞU ALAN

Dinde titizlik ve dikkatli oluş tablosu halinde belirginleşen takvayı Allah'ın insanı değerlendirmesinde biricik ölçü olarak gösteren Kur'an (bk. 49/ 13) bu yüce değerin insanoğlu tarafından ikiyüzlülük ve sahte üstünlük aracı yapılmasına giden yolu da tıkamıştır. Bu noktada iki temel ilke getirilmiştir: Birincisi, Hucurât 13. ayette verilmiştir ve takvanın insanla insan arası ilişkilerde değil, insanla Allah arası ilişkilerde ölçü olduğunu gösterir.

Takva, beşerî ilişkilerde, kamusal alanda bir değer ve üstünlük ölçüsü değildir, olmamalıdır. "Allah katında en değerliniz takvada en ileri olanınızdır" ifadesi, takvanın mutlak değer ölçüsü olduğunu değil, insan-Allah arası ilişkilerde değer ölçüsü olduğunu, insanla insan arası ilişkilerde üstünlük ölçüsü olarak alınamayacağını gösterir. Yani, Hucurât suresi 13. ayetin anlam ve amacı, geleneksel söylemin tersine, takvayı tüm alanlarda üstünlük ölçüsü olmaktan çıkarmaktır.

İkincisi, takvanın varlığının insan bilgi ve onayı ile ispatlanamayacağına dikkat çekilmesidir. Bu ilke, Necm suresi 32. ayette ifadeye konmuştur:

"Kendi kendinizi temize çıkmış göstermeyin; kimin takva sahibi olduğunu en iyi bilen O'dur."

Takvanın varlığına Allah'tan başkası karar veremeyecekse, takvayı beşerî ilişkiler alanında üstünlük ölçüsü nasıl yapacağız.

Kur'an böylece, din sömürücüsü kişi ve zihniyetlerin insan aleyhine kullanabilecekleri en sinsi silahı onların elinden almıştır. Hiç kimse "Ben takvada öndeyim, bunun için ben üstünüm" iddiasıyla ortaya çıkamaz, bu yolla itibar ve yarar sağlayamaz. Takva, Allah ile insan arasında değerlendirme ölçüsüdür, insanla insan arasında değil. İnsanla insan arasında değerlendirme ölçüsü, insan haklarına saygı, kamu hayrına hizmet, değer üretme, ehliyet ve liyakattir.

Tam bu noktada, İslam düşüncesinin anıt isimlerinden biri olan Ahmed bin Hanbel'in, takva kavramına getirdiği muhteşem bir yorumunu alıntılamak isteriz. İbni Hanbel'e (ölm. 241/ 855) sordular:

"İki adamımız var: Biri takva sahibi ama zayıf, öteki günahkâr ama güçlü. Hangisiyle gazaya çıkalım?"

İmam şöyle dedi:

"Takvası değil, gücü fazla olanla yola çıkın! Takvası fazla olanın takvası kendine, zayıflığı müslümanlara mal olur; gücü fazla, takvası az olanın ise günahı kendine, gücü Müslümanlara mal olur!"

Gerçek şu ki, takvadan bugünkü İslam dünyasının anladığı, takvanın en ileri ihtimalle yüzde biri olabilir. Ne yazık ki Müslüman dünya, 'ibadet, dindarlık' anlamındaki bu yüzde birlik kısmı da yanlış bir kullanımla kendi aleyhine çevirmiştir. Çünkü Kur'an bu kısmın yani dindarlık ve ibadet anlamında takvanın, insanla insan arasında bir üstünlük ölçüsü olmamasını, Allah ile insan arasında bir değer ölçüsü olarak tutulmasını istemektedir.

İslam dünyası, takvayı insanlar arası münasebetlerde bir üstünlük ölçüsüne dönüştürerek bir yandan riyakârlığın yolunu açmış, öte yandan insanlar arası ilişkilerde esas olması gereken liyakatle hakka ve emeğe saygıyı işe yaramaz hale getirmiştir. Daha çok riyakârlık yapan daha 'muttaki' sayılabilmiştir.

İslam dünyası şunu unutmuştur veya hesabına öyle uygun geldiği için unutmuş gibi görünmektedir: Ehliyet veya liyakatle emeğe ve hakka saygının ikiyüzlülüğe konu edilmesi mümkün değildir. Oysaki dindarlık veya daha fazla ibadet her türlü riyaya müsait bir aldatma zeminidir. Yüce Allah bunun için takvayı insanlar arası ilişkilerde üstünlük ölçüsü yapmamış, kendisiyle kulu arasında tutmuştur. İslam dünyası bunun tam tersini yaparak hem insanı çürütmüş hem de kalkınma ve gelişmenin motor gücü olan emek ve ehliyeti işlemez hale getirmiştir. Bu, toplumlar ve kitleler için intihardan farklı değildir.